

Franjo Emanuel HOŠKO, **Slavonska franjevačka ishodišta**, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., 441 str.

Slavonska franjevačka ishodišta knjiga je Franje Emanuela Hoška, člana Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. U vrlo kratkom razdoblju, od 2000. do 2002. godine, Kršćanska sadašnjost izdala je tri opširna Hoškova djela u kojima je obrađena povijest franjevaca na području sjeverne i istočne Hrvatske u razdoblju od kasnoga srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća. Niz započinje knjigom *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, zatim slijedi *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* i naposljetku *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Posljednja u ovome nizu je *Slavonska franjevačka ishodišta*, koja je izašla iz tiska sredinom 2011. godine. Za razliku od prethodna tri izdanja, ova je knjiga zbornik autorovih radova o franjevcima u Slavoniji. Autor je kroz četiri poglavlja ove knjige rasporedio članke i rasprave koje je napisao u protekla tri desetljeća u različitim prigodama. U uvodu knjige fra Bonaventura Duda dobro će zapaziti kako sve priloge sadržane u knjizi povezuju dvije bitne konstante: prva je vezana uz sadržaj koji rasvjetljuje franjevačke teme, dok je druga vezana uz temu istraživanja a

to je šire područje Slavonije. Na tom je tragu i sam naslov knjige *Slavonska franjevačka ishodišta*, koji već na početku definira te dvije sadržajne niti koje povezuju građu u jednu tematsku cjelinu.

Govoreći o *ishodištima*, autor već u samom naslovu najavljuje da su radovi sabrani u ovoj knjizi tematski i sadržajno vezani uz određena razdoblja, ljude, pokrete i životne okolnosti koji su utjecali i oblikovali život slavonskih i podunavskih franjevaca, njihove organizacijske strukture te naposljetku utjecali na njihovo pastoralno i misijsko poslanje. Prema tome, knjiga nije standardni kronološki i tematski pregled, nego niz znanstvenih članaka u kojima je pregledno i iscrpno obrađena određena tema, koja je, s druge strane, ishodišna za razumijevanje društveno-političkih, gospodarskih, crkvenih, duhovnih i idejnih strujanja koja su se odražavala na živote i rad franjevaca na području Slavonije i dijela Podunavlja.

Knjiga započinje uvodnom raspravom »Franjevci u Slavoniji: vjerska, prosvjetna i kulturna misija«. Rasprava u prvom redu donosi niz povijesnih činjenica obrađenih prema različitim povijesnim razdobljima koja su obilježila stoljetnu prisutnost franjevaca na području Slavonije. Osvrćući se na franjevačke početke na hrvatskom tlu, Hoško započinje raspravu konstatacijom da još za života sv. Franje u Hrvatsku dolaze prvi franjevci. Kontinentalni dio Hrvatske tada je ulazio u sastav Ugarske provincije, osnovane 1217. godine, koja je 1270. podijeljena na kustodije, od kojih su Zagrebačka, Pečujska i Srijemska obuhvaćale prostor nastanjen Hrvatima. Franjevačka predaja i relevantni izvori nastanak prvih samostana na području sjeverne Hrvatske stavljaju u 13. stoljeće. Sredinom 14. stoljeća iz Bosne počinju dolaziti na područje Ugarske provincije franjevci opservanti, nositelji reformnih strujanja u Redu, koji će bitno utjecati ne samo na daljnji razvoj franjevaštva u nas nego uopće na položaj kršćanstva u našim krajevima. Dolaskom Osmanlija na hrvatske prostore dolazi do velike krize i propasti franjevaštva u Slavoniji i Ugarskoj, ali će upravo ta kriza dati novi zamah obnovi franjevačkog života na ovome prostoru. Franjevci s područja Slavonije ući će u sastav Provincije Bosne Srebrene te će kao jedini katolički svećenici na području pod osmanskom vlašću voditi pastoralnu skrb o katolicima u Slavoniji, južnoj i središnjoj Ugarskoj, s jakim centrom u samostanu u Velikoj, a poslije i u Našicama. Nakon oslobodilačkih ratova i mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine, samostani Provincije Bosne Srebrene naći će se pod vlašću triju sila: habsburškom, mletačkom i osmanskom. Upravo će to biti razlog da će se slavonski franjevci 1757. odvojiti od Bosanske provincije u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Novi vijek predstavlja prekretnicu u franjevačkom djelovanju u Hrvatskoj. Potridentska obnova dala je zamaha prevladavanju krize s početka 16. stoljeća, tako da se franjevci najprije suočavaju s islamom, s jedne strane, i s protestantizmom, s druge strane. Na području Slavonije, Bosne, Srijema i Bačke preuzeli su brigu za cjelokupno pastoralno i crkveno djelovanje. Prijelomnicu će predstavljati pojava jozefinizma u Habsburškoj Monarhiji, koji će sputavati djelovanje franjevaca i Crkve u cijelosti. Autor raspravu zaključuje djelovanjem slavonskih franjevaca u novoj Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda, ističući kako je teško danas dijeliti franjevece u Slavoniji od ostalih članova provincije.

Nakon uvodne rasprave slijedi prvo poglavlje pod naslovom »Franjevačka životna i djelatna polazišta«. Nije slučajno što ovo poglavlje započinje temom koja obrađuje sv. Ivana Kapistrana u hrvatskoj franjevačkoj tradiciji. Rasprava »Sv. Ivan Kapistran u hrvatskoj

franjevačkoj tradiciji« obuhvaća njegovo štovanje i kult kroz vjekove sagledan u kontekstu njegova značenja kao uzor franjevačkog života za franjevce u Slavoniji i Podunavlju. Slijedi kraći rad pod nazivom »Franjevci u srednjem vijeku nisu bili u Osijeku«. Koristeći se sačuvanim izvorima koje promatra u okviru povijesnih okolnosti unutar Franjevačkog reda, franjevačkih provincija na spomenutom području i društveno-političkih procesa, Hoško dokazuje kako u Osijeku do 17. stoljeća nije bilo franjevaca, kao i to da u osmansko vrijeme franjevci nisu imali stalnog boravišta u blizini Osijeka. »Odras odnosa Dubrovčana i Bosanaca u Beogradu na stanje katolika i ustrojstvo Crkve u Podunavlju u osmansko vrijeme« naziv je rasprave koja slijedi. Zanimljivost je te rasprave kako autor obrađuje dugotrajno sučeljavanje dubrovačke i bosanske kolonije, u prvom redu trgovačke, u osmanskom Beogradu. Trvenja između Bosanaca i Dubrovčana, koja su započela početkom 17. stoljeća brojčanim rastom bosanske kolonije, odražavala su se i na crkvene prilike. Ti sukobi na crkvenom planu, koji su pozadinu imali u trgovačkoj konkurentnosti koja je vodila k prevladavanju Bosanaca nad Dubrovčanima, osobito su se manifestirali oko pitanja uporabe bogoslužnog prostora i djelovanja smederevskih, odnosno beogradskih biskupa. Na tragu životnih i djelatnih polazišta slavonskih franjevaca nastao je i rad »Višestoljetni apostolski rad našičkih franjevaca«. Rad je svojevrsna povijesna retrospektiva višestoljetnoga neprekinutog djelovanja franjevaca u Našicama. Obuhvaćajući razdoblje u rasponu od 13. do početka 19. stoljeća, Hoško je obradio sve bitne segmente apostolata našičkih franjevaca, osobito se zadržavajući na pastoralnom području koje su franjevci toga samostana pokrivali u određenome povijesnom razdoblju. U članku »Požeški franjevci kao promicatelji crkveno-upravne samostalnosti Slavonije u tursko vrijeme« autor se bavi dvama bitnim crkveno-upravnim pitanjima karakterističnima za slavonske franjevce 17. stoljeća, među kojim su prednjačili požeški. Pitanje utvrđivanja nadležnosti bosanskih i beogradskih biskupa, te pitanje uspostave samostalne franjevačke pokrajine u Slavoniji, bila su temeljna pitanja crkvenog života i djelovanja u osmanskoj Slavoniji. Upravo će ta dva temeljna pitanja dovesti krajem 17. stoljeća do ulaska Slavonije u sastav Zagrebačke biskupije i njezine integracije u središnji dio kontinentalne Hrvatske. Posljednji rad ovoga poglavlja nosi naslov »Miho Pavunović i organizacija pastoralnog djelovanja u zapadnoj Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća«. Taj je prilog po svome sadržaju svojevrsno pomagalo razumijevanju organizacije pastoralnog djelovanja franjevaca Bosne Srebrene u Slavoniji u navedenom razdoblju. Posebno je obrađena višestruka pastoralna aktivnost fra Mihe Pavunovića oko organizacije cerničkog samostana i njegova pastoralnog područja, osobito njegova nastojanja da kao vikar zagrebačkog biskupa utvrdi i očuva naslijeđeno pastoralno ustrojstvo te njegovu punu djelotvornost i životnost.

Novih šest priloga sabrano je u drugom poglavlju pod nazivom »Samostani kao životna i radna ishodišta«. Na primjeru samostana u Iloku, Brodu na Savi, Baču, Đakovu i Subotici autor osvjetljuje apostolski, kulturni i prosvjetni rad franjevaca u tim i drugim podunavskim i slavonskim samostanima u razdoblju nakon oslobođenja tih krajeva od osmanske vlasti, a u duhu katoličke obnove poslije Tridentskog koncila. »Tragovi olovskih franjevaca i katolika u Iloku« prvi je rad u ovome poglavlju, a posvećen je pitanju preseljenja katolika i franjevaca iz Olova u Ilok nakon oslobođenja od osmanske vlasti. U sljedećem prilogu »Franjevci u Slavonskom Brodu prije uspostave samostana 1707. godine« Hoško prikazuje djelatnost i ulogu franjevaca u Slavonskom Brodu kroz tri razdoblja. Prvo je raz-

doblje do 1660. godine, kada brodski franjevci počinju priznavati pastoralnu nadležnost zagrebačkih biskupa. Zatim slijedi razdoblje kada slavonske franjevce predvode Petar Nikolić i Luka Ibrišimović, odnosno vrijeme kraja osmanske vlasti. Treće je razdoblje vrijeme Augustina Jarića, koji je početkom 18. stoljeća, kao namjesnik zagrebačkih biskupa za Slavoniju, ojačao brojem i djelovanjem franjevačko bratstvo u Brodu, koje se zatim organiziralo u samostansko bratstvo te su podigli novu crkvu i samostan. Na tom tragu nastao je i članak »Dva franjevačka započimanja u Slavonskom Brodu«, koji je posvećen obnovi franjevačkog života i pastoralnog rada nakon oslobođenja od Osmanlija krajem 17. stoljeća, u vrijeme fra Augustina Jarića, te ponovnoj obnovi samostanskog života 1806. godine, nakon što su 1787. jozefinistički zakoni zatvorili samostan i u njega uselili trivijalnu školu i župnika iz redova svjetovnog klera. »Višestoljetno djelovanje franjevaca u Đakovu (1347.–1806.)« prilog je koji donosi pregled franjevačke prisutnosti i djelovanja u Đakovu kroz tri razdoblja koja se razlikuju ne samo vremenski nego i sadržajno. Pregled prati rad i život đakovačkih franjevaca od osnutka samostana sredinom 15. stoljeća, preko osmanskog razdoblja pa sve do njegova potpunog ukinuća 1806. godine. Sljedeći članak »Pastoralno djelovanje franjevaca u Baču kroz tri posljednja stoljeća« tematski je usmjeren na organizaciju pastoralnog područja toga samostana u 17. i prvoj polovini 18. stoljeća kao realne osnove pastoralnog djelovanja mjesne Crkve, kao i na prestanak toga djelovanja nakon što je Bačko-kaločka nadbiskupija odstranila franjevce iz župne pastve i svela njihovu djelatnost u Baču na dušobrižništvo i nežupni pastoral. Posljednji rad u ovome poglavlju posvećen je Subotici kao životnom i radnom ishodištu franjevaca u Bačkoj (»Trostoljetno pastoralno djelovanje subotičkih franjevaca«).

»Nagrivanje i obnova franjevačke autentičnosti« naslov je trećeg poglavlja koje sadrži četiri rasprave koje su tematski posvećene odnosu države prema Crkvi u drugoj polovini 18. stoljeća, jozefinizmu koji gotovo razara franjevačku autentičnost i mijenja lik slavonskog franjevca, te početcima obnove franjevačkog života u duhu Prvoga vatikanskog koncila krajem 19. stoljeća. »Biskupi Nikola Đivović, Ivan Paxy i Matej Krtica u povijesti slavonsko-podunavskih franjevaca« rad je koji osvjetljava ulogu triju biskupa čija su imena istaknuta u naslovu, a koji su u sedmom i osmom desetljeću 18. stoljeća među slavonskim franjevcima proveli osobite zadaće koje su im povjerile više crkvene i državne vlasti u svrhu provođenja više jozefinističkih uredaba. No autor zaključuje da su sva trojica biskupa, usprkos svojoj nezgodnoj zadaći, bila ponajprije zainteresirana za obnovno katoličanstvo unutar jozefinizma te da ih je pogrešno smatrati promicateljima duha jozefinističkog cesaropapizma. Zatim slijedi rad »Hrvatska crkvena historiografija o kasnom jansenizmu u idejnom sustavu jozefinizma«, koji obrađuje temu relativno iscrpno istraženu na planu opće crkvene povijesti, dok se hrvatska crkvena historiografija vrlo slabo pozabavila tom tematikom. Hoško u ovoj raspravi razotkriva idejni sustav jozefinizma u suvremenoj historiografiji, zatim uspoređuje hrvatsku crkvenu historiografiju i istraživanja Bečke povijesne škole o jozefinizmu, piše o tzv. *Zagrebačkoj školi* jansenizma i ranog jozefinizma s posebnim osvrtom na tzv. *Franjevačku školu* jansenizma i obnovnog katoličanstva u Slavoniji i Podunavlju. U nizu radova vezanih uz jozefinizam nastao je i vrlo iscrpan prilog »Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma«. Okosnicu rada čine Čevapovićeve *Statuta municipalia*, putem kojih Hoško pokazuje kako su još dvadesetih godina 19. stoljeća, u vremenu kasnog jozefinizma, snažni jozefinistički

zakoni i njihov utjecaj na franjevački život, ali, s druge strane, pokazuje i kako su oni vrlo uspješan dokument pronalazjenja prostora za tradicionalno franjevačko zakonodavstvo unatoč još važećim jozefinističkim uredbama. Posljednji rad ovoga poglavlja nosi naslov »Čuvari franjevačke pastoralne baštine i prvi beogradski nadbiskup Ivan Rafael Rodić«. Ovim radom autor zalazi u kraj 19. i početak 20. stoljeća oslikavajući kroz lik Ivana Rafaela Rodića težnju da se u tek osnovanoj Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda sačuva pastoralna tradicija franjevaca Slavonije i Srijema u duhu koji su zahtijevali *znakovi vremena*.

Posljednje, četvrto, poglavlje »Neke životne sastavnice franjevačkog ustrojstva« donosi tri rada koja ukazuju na program i rad franjevačkog novicijata, zatim na zdravstvenu brigu za ostarjele i bolesne franjevce i na skrb o knjižnicama i drugim ustanovama nužnim za franjevačku permanentnu formaciju. Govoreći o ishodištima slavonskih franjevaca, nameće se i tema novicijata kao početne i pripreme, temeljne, faze početka odgoja mladih franjevaca za njihovo buduće poslanje. Upravo je to obrađeno u iscrpnoj raspravi »Šarengradski samostan kao mjesto odgoja slavonskih i podunavskih franjevaca«. Članak »Briga sjevernohrvatskih franjevaca za bolesne članove od 17. do 19. stoljeća« zanimljiv je prilog o nesvakidašnjoj temi koja je, s druge strane, vrlo tipična za redovnike. Iz samog naslova očito je da je u samom radu riječ o provincijskim i samostanskim bolnicama, ljekarnama i brizi za bolesnike franjevaca Provincije sv. Ivana Kapistranskog, ali i sv. Ladislava. Kao posljednji prilog ove knjige slijedi rasprava »Dragocjeno blago franjevačkih knjižnica Gornje Hrvatske«, posvećena u prvom redu osnivanju i održavanju knjižnica u samostanima sjeverne Hrvatske.

Ova knjiga, odnosno zbornik radova, svojevrsan je mozaik tematski povezanih članaka koji kroz različita povijesna razdoblja, na različite načine, progovaraju o slavonskim i podunavskim franjevcima u kontekstu izazova koji su od njih tražili uvijek nove metode ostvarivanja njihove apostolske zadaće u Crkvi. Tražeći ishodišta njihova apostolata Hoško je ponudio niz radova koji kroz četiri tematska poglavlja predstavljaju uporišta franjevačke prisutnosti i djelatnosti, odnosno ishodišta slavonskog franjevaštva.

Daniel Patafta